

УДК 658

Щербань О.Д.*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри фінансів і кредиту
Харківського інституту фінансів**Київського національного торговельно-економічного університету***Невдачина О.І.***старший викладач кафедри фінансів і кредиту
Харківського інституту фінансів**Київського національного торговельно-економічного університету***Shcherban Olena***Candidate of Economic Sciences, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of Finance and Credit
Kharkiv Institute of Finance, Kiev National Trade and Economic University***Nevdachyna Olga***Senior Lecturer of the Department of Finance and Credit
Kharkiv Institute of Finance, Kiev National Trade and Economic University*

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ВИЗНАЧЕННЯ СУТНОСТІ ТА СТРУКТУРИ КАПІТАЛУ ПІДПРИЄМСТВА

THEORETICAL ASPECTS OF DEFINITION OF NATURE AND STRUCTURE OF THE CAPITAL OF AN ENTERPRISE

АНОТАЦІЯ

У статті визначено сутність капіталу підприємства та його структуру. Аналіз формування та ефективності використання капіталу є однією з найважливіших складових фінансового аналізу та виступає головним джерелом фінансування діяльності підприємства. Визначено, що капітал підприємства – це сукупність грошових, матеріальних і нематеріальних активів підприємства, які мобілізовані з різних джерел і беруть участь в операційних та інвестиційних процесах з метою отримання доходу та максимізації ринкової вартості активів підприємства. Структура капіталу визначає співвідношення джерел позичкового і власного фінансування, яка прийнята в підприємстві для реалізації її ринкової стратегії. Вона залежить від чинників виробничого, економічного і організаційного характеру. Структура капіталу підприємства формується за рахунок внутрішніх і зовнішніх джерел, що обумовлюється особливостями фінансового розвитку самого підприємства.

Ключові слова: капітал, структура, ефективне використання, власні ресурси, позикові кошти, оптимізація, фінансовий результат.

АННОТАЦИЯ

В статье рассмотрена сущность капитала предприятия и его структура. Анализ формирования и эффективности использования капитала является одной из наиболее важных составляющих финансового анализа и выступает главным источником финансирования деятельности предприятия. Определено, что капитал предприятия – это совокупность денежных, материальных и нематериальных активов предприятия, мобилизованных из разных источников и берут участие в операционных и инвестиционных процессах с целью получения дохода и максимизации рыночной стоимости активов предприятия. Структура капитала определяет соотношение источников заемного и собственного финансирования, которая принята на предприятии для реализации своей рыночной стратегии. Она зависит от факторов производственного, экономического и организационного характера. Структура капитала предприятия формируется за счет внешних и внутренних источников, определяется структурой самого предприятия.

Ключевые слова: капитал, структура, эффективное использование, собственные ресурсы, заемные средства, оптимизация, финансовый результат.

ANNOTATION

This article defines the nature of the capital of an enterprise and its structure. The ratio between own and borrowed capital, its growth rate are the most important characteristics of the financial condition of an enterprise because these indicators show the attractiveness of an enterprise or investment project that indicates the relevance of this study. In the course of the research, methods of collecting and generalizing information in the study of theoretical aspects of work, methods of analysis and comparison are used. The methods of collecting and generalizing information in the study of theoretical aspects of work, methods of analysis and comparison are used in this research. The analysis of the formation and efficiency of capital utilization today is one of the most important components of financial analysis and it serves as the main source of funding for an enterprise. The capital is one of the most commonly used economic categories in the conceptual apparatus of financial science. There is no single point of view regarding the content and economic interpretation of the capital. Due to the fact that this category like any economic phenomenon has different forms of manifestation. Therefore, the capital of an enterprise is a collection of monetary, tangible and intangible assets of an economic entity that are mobilized from various sources and involved in operational and investment processes in order to generate income and/or maximize the market value of the assets of an enterprise. Capital structure is a special logical concept introduced in modern financial analysis to indicate the ratio of sources of borrowing and own financing adopted in the enterprise to implement its market strategy; it depends on the factors of production, economic and organizational nature. The capital structure of an enterprise is formed by internal and external sources, which is conditioned by the peculiarities of the financial development of the enterprise itself and the financial market of the country. Capital structure is the ratio of own, borrowed and attracted resources in tangible and intangible forms, which is formed by an enterprise in the course of its financial and economic activity for its subsequent financing. The need for resources is their monetary equivalent to create and to maintain a production and technical base of an enterprise, a sufficient stock of revolving productive assets and funds of circulation at the initial stage of an enterprise's activities and with its further development.

Key words: capital, structure, efficient use, own resources, borrowed funds, optimization, financial result.

Постановка проблеми. Однією з головних цілей управління фінансами підприємства є підвищення ринкової вартості підприємства, яке полягає в тому, щоб нарощувати або власний капітал підприємства, або позикову його частину. Проблема у виборі співвідношення між власним і позиковим капіталом приваблює тим, що збільшуючи до певної межі величину позикових коштів можна підвищити вартість всього капіталу в цілому, а також підвищити рентабельність власних коштів. Величина власного капіталу і темпи його зростання, фінансовий важіль у структурі капіталу та платоспроможність є найважливішими характеристиками фінансового стану підприємства, оскільки за цими показниками зазвичай роблять висновки про інвестиційну привабливість підприємства або інвестиційного проекту. Тому тема дослідження є важливою і потребує подальшого дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проводячи аналіз публікацій з теми «Теоретичні аспекти визначення сутності та структури капіталу підприємства», слід відзначити значне збільшення їх кількості останніми роками, що підтверджує актуальність вибраної для дослідження теми. Дослідженню проблематики капіталу підприємства присвятили свої роботи такі вчені, а саме П.А. Стецюк [1], І.Т. Балабанов [2]; О.Г. Біла [3]; І.О. Бланк [4]; К. Макконелл, С. Брю [5]; Дж. Нітзан [6]; Р. Брейлі [7]; І. Шумпетер [8]; І. Фішер [9]; К. Маркс [10]; Д.Е. Пономарьов [11]; М.А. Дем'яненко [12]; Н.О. Байстрюченко [13], В.В. Концева [14],

Е.Ф. Югас [15].

Постановка завдання. Визначення сутності капіталу для висвітлення змісту даної економічної категорії, розкриття структури капіталу в процесі функціонування підприємства протягом усього його життєвого циклу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Фінансовий стан підприємства в сучасних умовах є важливим показником його діяльності та відображає всю інформацію про те чи інше підприємство, що функціонує. Аналіз формування та ефективності використання капіталу на сьогодні є однією з найважливіших складових фінансового аналізу, та виступає головним джерелом фінансування діяльності підприємства. На основі результатів такого аналізу керівництво підприємства має змогу зробити низку висновків щодо діяльності підприємства та прийняти рішення щодо ефективності та рентабельності окремих видів господарської діяльності, прибутковості видів продукції.

Капітал – одна з найбільш уживаних економічних категорій у понятійному апараті фінансової науки. Єдиної точки зору щодо змісту та економічної інтерпретації капіталу не існує. Це зумовлено тим, що, як і будь-яке економічне явище, ця категорія має різні форми прояву. Крім того, кожен науковець адаптує зміст використовуваних термінів до вирішення завдань власного дослідження для того, щоб найповніше розкрити досліджувану проблему [1, с. 129]. В досліджуваних роботах, як правило, виділяють функціональні особливості капіталу, його речовинні ознаки, вплив на

Таблиця 1

Характеристика підходів до визначення поняття «капітал підприємства»

Автор	Визначення
Балабанов І.Т. [2]	Частина фінансових ресурсів, які пущені в обіг; доходи, що вони приносять ресурси від обігу.
Біла О.Г. [3]	Сукупні грошові ресурси, що використовуються на підприємстві; авансований у господарську діяльність капітал власний, позичений і залучений у сукупності.
Бланк І.О. [4]	Загальна вартість засобів в грошовій, матеріальній і нематеріальній формах; засоби, інвестовані у формування активів підприємства.
Макконелл К., Брю С. [5]	Ресурси, створені в результаті процесу виробництва та використовуються для виробництва товарів і послуг; товари, які безпосередньо не задовольняють потреби людини: інвестиції, засоби виробництва.
Нітзан Дж., Віклер Ш. [6]	Така сукупність кількісно вираженого фінансового фонду та фізичних засобів, які характеризуються певними якостями, що направлена на одержання доходу.
Брейлі Р., Майерс С. [7]	Сукупність фінансових інструментів, випущених у вільний обіг та підкріплених реальними активами, що здатні приносити дохід
Шумпетер Й. [8]	Капітал виступає економічним ресурсом – «купівельною силою» – для залучення необхідних засобів виробництва, з метою забезпечення науково-технічного прогресу суспільства
Фішер І. [9]	Дисконтований дохід від капіталовкладення, що формується незалежно від сфери його діяльності
Маркс К. [10]	Самозростаюча вартість, що приносить додаткову вартість; такі виробничі відносини, які формуються при капіталістичному виробництві, за яких капіталіст експлуатує та монополює привласнює неоплачену працю найманих робітників

Виходячи з цього, капітал підприємства – це сукупність грошових, матеріальних і нематеріальних активів господарюючого суб'єкта, які мобілізовані з різних джерел і що беруть участь в операційних та інвестиційних процесах з метою отримання доходу та/або максимізації ринкової вартості активів підприємства.

формування фінансово-економічних результатів діяльності підприємства. На практиці дослідженню теоретичних особливостей формування та функціонування капіталу підприємства приділяли увагу багато вітчизняних та зарубіжних авторів.

Порівняльна характеристика тлумачень поняття «капітал» авторами приведена в табл. 1.

Розглянувши трактування капіталу підприємства різними ученими, виділені декілька підходів. Одні автори під капіталом підприємства мають на увазі всю власність, що знаходиться в його розпорядженні, сформовану як за рахунок власних, так і за рахунок позичкових засобів. Деякі автори при визначенні капіталу підприємства виключають короткострокові зобов'язання, залишаючи в його складі тільки активи, сформовані за рахунок власного капіталу і довгострокових фінансових зобов'язань. Третій підхід до визначення суми капіталу за-

снований на виключенні із загальної валюти балансу тільки товарного кредиту, що надається постачальниками [11].

Проведене дослідження поняття дозволяє стверджувати, що капітал підприємства – категорія неоднозначна і аналіз її виключно з фінансової точки зору, та особливостей отримання доходу неприйнятно. Будучи змінною величиною вона постійно знаходиться в русі в часі і в просторі, проявляючи всі ознаки не тільки економічного, але і, значною мірою, соціально-економічного феномена.

Аналізуючи наведені визначення, можна зазначити, що капітал – це всі фінансово-економічні ресурси суб'єкта господарювання, втілені в його майно, яке використовується для розширеного відтворення з метою отримання прибутку. У процесі здійснення фінансово-господарської діяльності підприємства капітал використовують як інвестиційний та виробничий

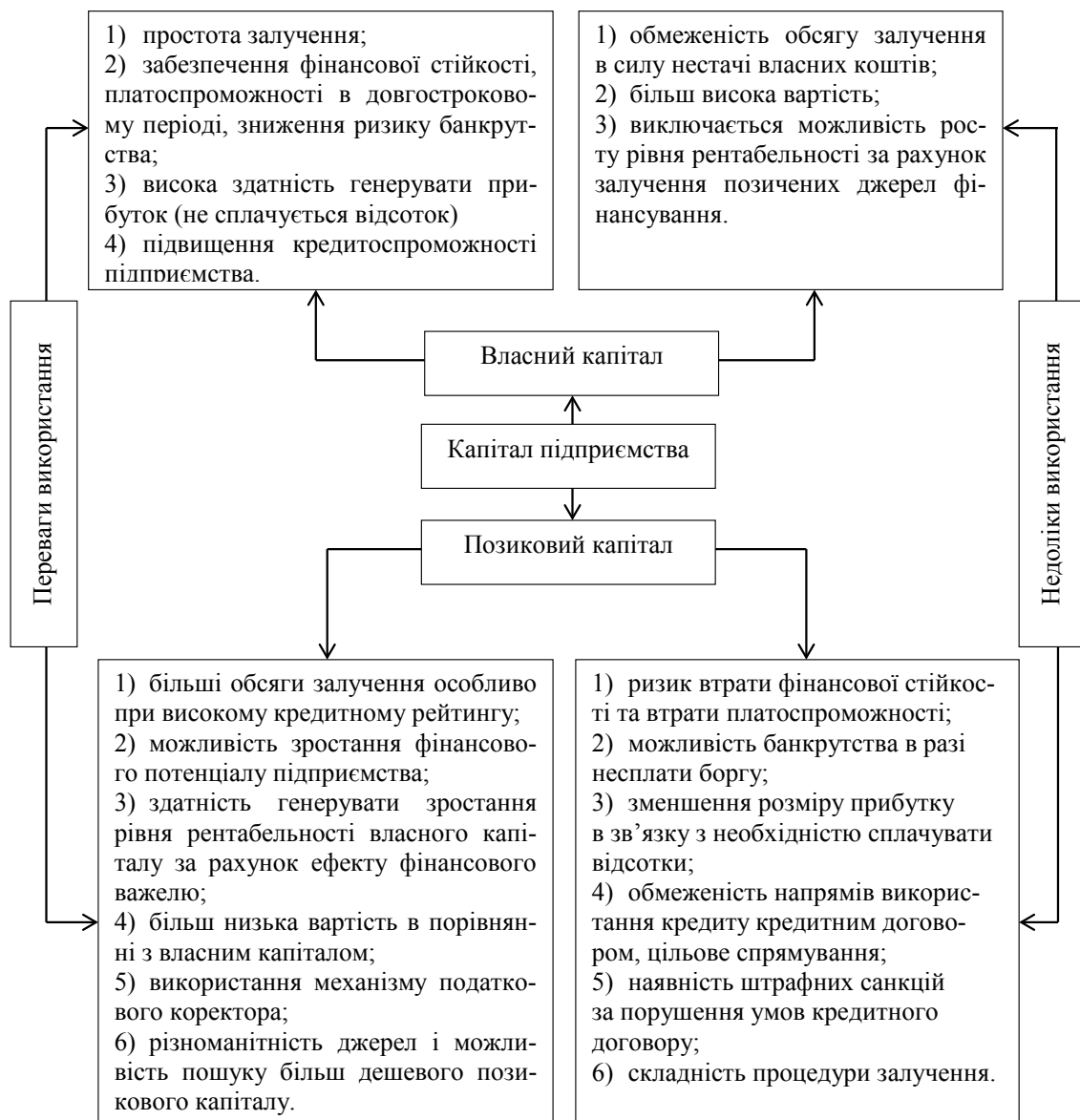

Рис. 1. Переваги та недоліки використання власного і позикового капіталу [14, с. 71]

ресурс і при цьому він виступає носієм аналітичної інформації з метою управління підприємством на основі кругообігу капіталу.

Процес формування капіталу підприємства вимагає дотримання наступних принципів: врахування перспектив розвитку підприємства; забезпечення відповідності між обсягом залученого капіталу та обсягами активів підприємства; забезпечення оптимальної структури капіталу; мінімізації витрат при формуванні капіталу з різних джерел; забезпечення високоефективного використання капіталу в процесі функціонування [12].

Структура капіталу – спеціальне логічне поняття, введене в сучасний фінансовий аналіз для позначення співвідношення джерел позичкового і власного фінансування, яка прийнята в підприємства для реалізації її ринкової стратегії. Сьогодні цей термін часто замінюють поняттям «фінансовий важіль», і цей вираз увійшов до лексики не випадково. Важіль – інструмент, що полегшує або примножує ефект затрачених зусиль. Залучення позичкового фінансування повинне працювати на стратегічні задачі власника. У контексті фінансування термін «фінансовий важіль» посилає нас до регулярної практики фінансування довгострокового розвитку за рахунок позичкових засобів заради досягнення інтересів власника, а точніше, заради зростання ринкової вартості активів підприємства [13, с. 22].

При виборі схем формування структури капіталу дуже важливо враховувати переваги та недоліки обраних джерел фінансування (рис. 1).

Склад і структура капіталу підприємства залежить від чинників виробничого, економічного і організаційного характеру. У таких фондомістких видах діяльності, як виробництво машин переважаючим елементом капіталу є амортизаційні відрахування. У легкій промисловості і торгівлі значна частка належить заробленому прибутку. Разом з тим, одне підприємство на різних етапах діяльності має в своєму розпорядженні різний склад і структуру капіталу. Наприклад, на етапі становлення воно фінансується за рахунок власних або позичкових засобів, а у міру його подальшого розвитку з'являється зароблений власний капітал у вигляді прибутку. Кінцева структура капіталу підприємства визначається шляхом аналізу міри впливу окремих джерел додаткового капіталу на той, що функціонує спочатку і зміни в ньому співвідношення власної і позичкової складової.

Таким чином, структура капіталу підприємства формується за рахунок як внутрішніх, так і зовнішніх джерел, що обумовлюється як особливостями фінансового розвитку власне самого підприємства, так і фінансового ринку країни. Структура капіталу, як правило, визначає аспекти не лише фінансової, операційної та інвестиційної діяльності. Вона в першу чергу впливає на результати його діяльності: коефі-

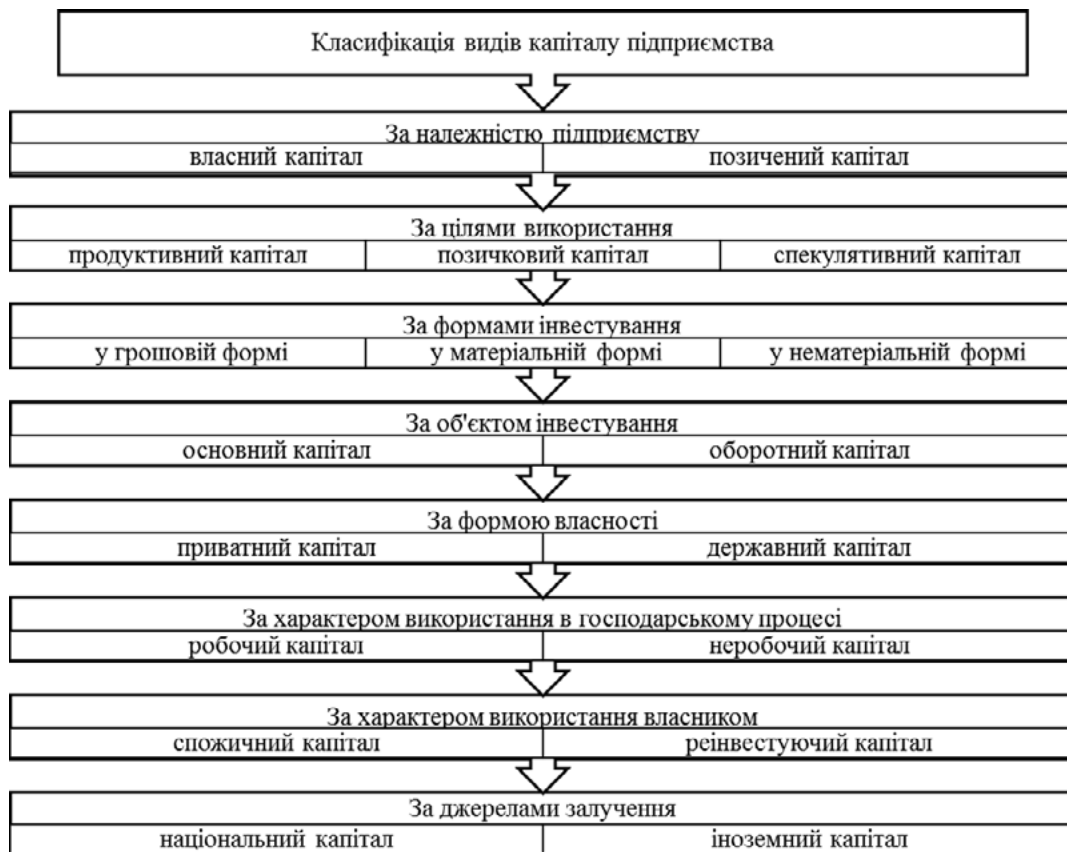

Рис. 2. Класифікація видів капіталу підприємства [15, с. 66]

цієнти рентабельності активів і власного капіталу, визначає систему коефіцієнтів фінансової стійкості та платоспроможності та ін.

Таким чином, структура капіталу це співвідношення власних, позикових і залучених ресурсів у матеріальній та нематеріальній формах, яке формується підприємством у процесі своєї фінансово-господарської діяльності для здійснення її наступного фінансування. Прийнято виділяти дві основні схеми формування структури капіталу підприємства:

1) змішане фінансування, при якому капітал формується за рахунок власних і позикових коштів, що залучаються в різних пропорціях;

2) повне самофінансування, при якому капітал формується за рахунок лише власних коштів та резервів [11].

Таким чином, підприємство, що використовує лише власний капітал, має найвищий рівень фінансової стійкості, але така політика обмежує темпи розвитку підприємства, а також не використовує фінансові можливості приросту прибутку на вкладений капітал. Слід зазначити, що в певних ситуаціях керівництво підприємства вимушене використати позичковий капітал. Причина полягає в обмеженості власних джерел фінансування – неможливості нульових дивідендів, неможливості або нераціональності розміщення додаткової емісії акцій. Таким чином, позичковий капітал привабливий своєю відносною дешевизною, але його залучення обмежене зростанням ризику власників власного капіталу [13, с. 74].

Під поняттям «капітал підприємства» розуміють різноманітні його види, які характеризуються в наш час декількома десятками термінів. Усе це потребує необхідної систематизації використовуваних термінів. Така систематизація, здійснена за найбільш важливими класифікаційними ознаками (рис. 2).

Капітал підприємства характеризується не тільки своєю багатоаспектною сутністю, але й багатоманітністю образів, в яких він виступає.

Основними характеристиками, що визначають особливості застосування категорії «капітал», виходячи безпосередньо із практичної площини, є: капітал виступає як об'єкт економічного управління; капітал є накопиченою цінністю; капітал є виробничим ресурсом, тобто фактором виробництва; капітал виступає інвестиційним ресурсом; капітал є об'єктом власності та розпорядження; капітал є носієм фактору ліквідності; капітал є носієм фактору ризику; капітал виступає як об'єкт надання тимчасових переваг; капітал є об'єктом купівлі-продажу; капітал виступає джерелом доходу [4, с. 12-21].

Основною метою формування капіталу є задоволення потреби в придбанні необхідних активів і оптимізації його структури з позиції забезпечення умов ефективного його вико-

ристання. Потреба в ресурсах являє собою їх грошовий еквівалент для створення і підтримки виробничо-технічної бази підприємства, достатнього запасу оборотних виробничих фондів і фондів обігу на початковій стадії діяльності підприємства і при подальшому його розвитку.

Висновки з проведеного дослідження. Проблема формування та ефективного використання капіталу підприємства припускає рішення питань про обсяг потреби, його склад і структуру, джерела додаткового капіталу, кінцевої структури капіталу підприємства, а також про фінансовий результат діяльності підприємства. Запропоноване визначення сутності капіталу відображає зміст даної економічної категорії й орієнтоване на розкриття структури капіталу в процесі функціонування підприємства протягом усього його життєвого циклу.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Стецюк П.А. Економічна сутність фінансових ресурсів. *Фінанси України*. 2007. №1. С. 129–143.
2. Балабанов И.Т. Финансовый менеджмент. Как управлять капиталом? Москва : Финансы и статистика. 1995. 384 с.
3. Біла О.Г. Фінансове планування і фінансова стабільність підприємств. *Фінанси України*. 2010. № 4. С. 112–119.
4. Бланк И.А. Управление формированием капитала. Київ : «Ника-Центр». 2008. 510 с.
5. Макконелл К.Р., Брю С.Л. Экономикс: принципы, проблемы и политика: В 2 т., пер. с англ., 13-е изд.: Учеб. Т. 1. Москва, 2001: ил., табл., граф. 974 с.
6. Nitzan, Jonathan Capital as power: a study or order and creorder. 438 p. cm.
7. Brealey R.A. Principles of Corporate Finance, 10-th edition. 2011. 969 p.
8. Шумпетер Й. Теория экономического развития (Исследование предпринимательской прибыли, капитала, процента и цикла конъюнктуры) М.осква : Прогресс. 1982. 158 с.
9. I. Fisher. What is capital? The economic journal, Cambridge, vol. VI, 1996. 509 p.
10. Маркс К. Капитал. Критика политической экономии: Том 1, книга 1. Процесс производства капитала. Раздел II. Глава IV. Превращение денег в капитал. Москва : «Политиздат». 1983. 737 с.
11. Пономарьов Д.Е. Капітал підприємства: сутність та аналіз формування і використання. *Інвестиції: практика та досвід*. 2016. № 5. С. 53–58.
12. Дем'яненко М.Я. Фінансові ресурси сільськогосподарських підприємств України: теорія і практика : Монографія. Київ : ННЦ ІАЕ. 2010. 190 с.
13. Байстрюченко Н.О. Вплив динаміки структури капіталу на фінансово-економічні результати діяльності підприємства: Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук. Суми : СумДУ. 2010. 212 с.
14. Концева В.В. Фінансові аспекти управління структурою капіталу в сучасних умовах. *Вісник Чернігівського державного технічного університету*. 2014. № 2 (74). С. 69–74.
15. Югас Е.Ф. Економічна сутність та види капіталу підприємств. *Вісник Ужгородського університету. Серія: Економіка*. 2014. Вип. 2 (43). С. 63–67.

REFERENCES:

1. Stecjuk P.A. (2007). Ekonomichna sutnistj finansovykh resursiv. [Economic essence of financial resources]. Finance of Ukraine, no. 1, pp. 129–143.
2. Balabanov Y.T. (1995). Fynansovij menedzhment. Kak upravljatj kapytalom? [Financial mechanism. How to manage capital?]. Moskva : Finansy i statistika, p. 384.
3. Bila O.Gh. (2010). Finansove planuvannja i finansova stabilnistj pidpryjemstv [Financial planning and financial stability of the enterprise]. Finance of Ukraine, no. 4, pp. 112–119.
4. Blank Y.A. (2008). Upravlenye formirovanyem kapytala [Capital formation management]. Kyiv : «Nyka-Centr», 510 p.
5. Makkonell K.R., Brju S.L. (2001). Ekonomyky: pryncypy, problemy i polityka [Economics: principles, problems and politics]. V 2 t., per. s anghl., 13-e yzd. : Ucheb. T. 1, 974 p.
6. Nitzan, Jonathan Capital as power: a study or order and creorder. 438 p. cm.
7. Brealey R.A. Principles of Corporate Finance, 10-th edition. 2011. 969 p.
8. Shumpeter J. (1982). Teoryja ekonomycheskogho razvytyja (Yssledovanye predprynimateljskoj prybyly, kapytala, procenta i cykla konjunktury) [The theory of economic development (Investigation of entrepreneurial profit, capital, percent and number of conjuncture)]. Moskva : roghress, 158 p.
9. I. Fisher. What is capital? The economic journal, Cambridge, vol. VI, 1996. 509 p.
10. Marks K. (1983). Kapytal. Krytyka polytycheskoj ekonomyy: Tom 1, Knygha 1. Process proyzvodstva kapytala [Criticism of political economy. The process of capital production] Razdel II. Ghlava IV. Prevrashhenye denegh v kapytal [Transformation of money into capital]. Moskva : «Polytyzdat», 737 p.
11. Ponomarjov D.E. (2016). Kapital pidpryjemstva: sutnistj ta analiz formuvannja i vykorystannja [Enterprise Capital: Essence and Analysis of Formation and Use]. Investments: practice and experience, no 5, pp. 53–58.
12. Dem'janenko M.Ja. (2010). Finansovi resursy siljskoghospodarskykh pidpryjemstv Ukrajiny: teorija i praktyka : monoghrafija [Financial resources of Ukrainian agricultural enterprises: theory and practice]. Kyiv : NNC IAE, 190 p.
13. Bajstrjuchenko N.O. (2010). Vplyv dynamiky struktury kapitalu na finansovo-ekonomichni rezuljtaty dijalnosti pidpryjemstva. [Influence of dynamics of capital structure on financial and economic results of enterprise activity]. Dysertacija na zdobuttja naukovogho stupenja kandydata ekonomichnykh nauk. Sumy : SumDU, 212 p.
14. Konceva V.V. (2014). Finansovi aspekty upravlinnja strukturoju kapitalu v suchasnykh umovakh. [Financial aspects of capital structure management in modern conditions]. Bulletin of Chernihiv State Technical University, no. 2(74), pp. 69–74.
15. Jughas E.F. (2014). Ekonomichna sutnistj ta vydy kapitalu pidpryjemstv. [Economic nature and types of enterprise capital]. Visnyk Uzhgorod University, vol. 2(43), pp. 63–67.